

A HASONLATOK TRAGÉDIÁJA

Izsó Zita: *Éjszakai földet érés*

Lapis Józsefnek barátsággal

„elsősorban nem a téma határozza meg, hogy az adott mű jó-e vagy nem”¹
(Izsó Zita)

„Izsó Zita költeményeinek legkedveltebb és legmarkánsabban jelen lévő alakzata a hasonlat, [...] a hasonlítás, a hasonítás (de időnként az azonosítás) e költészetben nem deórum, hanem a szövegműködés fundamentuma. Amikor egy érzékletes, sokszor bonyolult, helyenként körmönfont egymáshoz rendeléssel találkozunk, akkor úgy kezdünk másként (és jobban!) érteni valamit, hogy nem közvetlenül fordultunk oda hozzá és pillantottunk rá, hanem kerülő úton, körülírva, valamilyen más, a nyelv által létrehozott fenomenén keresztül.”² Izsó Zita második, *Színről színre* (prae.hu+Palimpszeszt, 2014) című kötetéről írva Lapis József ezzel a megállapításával – a látszattal ellentétben – nem csupán egyszerű poétikai megfigyelést tett. Egyszersmind határozottan kijelölte, hol látja a költő helyét a történő irodalmi tendenciák között. Hiszen az elmúlt években többször megfogalmazódott hol határozottabban, hol áttételesebben Lapis³ (és hadd jegyezzem meg: a magam)⁴ tollán, hogy a nyolcvanas években született – vagyis az elsősorban a Teleppel és az Előszezonnal fémjelezhető – lírikusi generáció jellegadó költői eszköze a hasonlat (ezt talán most annyival módosítanám, hogy inkább: a kép – ami változatlanul a szónál nagyobb, a mondatnál kisebb költői egység).⁵ S mindezzel máris annál a kortárs költésztörténeti jelenségnél vagyunk, amit – helyesen vagy helytelenül – szokás újkomolyságnak nevezni.

Az újkomolyság diffúz jelenség: mindenki másképp csinálja. Sokan emiatt azt hangsúlyozzák – nem látva hasonlóságokat, s mégannyira kevés azonosságot találva –, hogy a

¹ Izsó Zita: Talajt kell érni (Dézsi Fruzsina beszélgetése), *Prae*, 2018. 12. 01. (<https://www.prae.hu/article/10701-talajt-kell-erni/>)

² Lapis József: Mint nem holt nyelv (Izsó Zita: *Színről színre*), *Kortárs Online*, 2015. 02. 27. (<https://www.kortaronline.hu/aktual/irodalom-mint-nem-holt-nyelv.html>)

³ Lapis József: *Líra 2.0. Közelítések a kortárs magyar költészethez*, JAK+prae.hu, Bp., 2014. A hasonlatokról lásd a 34–36. oldalakon írottakat.

⁴ Pl. Mohácsi Balázs: Valamilyen valami (Krusovszky Dénes: *Kíméletlen szentimentalizmus. Esszék, kritikák*), *Műút*, 2014046, 83–85.

⁵ A szó- és a mondatpoétikáról lásd: Margócsy István: „névszón ige”, in Uő.: *„Nagyon komoly játékok”*, Pesti Szalon, Bp., 1996, 259–281.

Scolar Kiadó
Budapest, 2018
88 oldal, 1495 Ft

jelenség nem esztétikai, hanem szociológiai: lazább-szorosabb (műhely)barátságokról beszélhetünk. Valóban, a nyolcvanas években és a kilencvenes évek elején született költők több csoportosulást is létrehoztak: Telep, Előszézon, Körhintakör, Új Hormon (utóbbinak volt tagja Izsó is). Ugyanakkor ezekhez a csoportokhoz programok nem voltak rendelkezhetők, s amennyire kiütköznek az egyes alkotók közti különbségek a közelnézetben, távolabb lépve már inkább egyazon áramlatnak tűnnek, semmint párhuzamos, de különböző kísérleteknek (főleg ha figyelembe vesszük a személyi átfedéseket és kapcsolódásokat) – ami viszont éppúgy következhet a kis magyar szcénából, mint abból, hogy végső soron csakugyan azonos úton járnak. Én mindenesetre a háttérben és halványan kirajzolódni látok olyan vonásokat, amelyek rokonítják ezeket a költészeteket.

Az elnevezés beszédes, a leginkább jellegzetes vonás, hogy az újkomoly poétikák elfordulnak a nyelvi játéktól, a parodisztikus nyelvfacsarástól – mindeközben azonban nem mondanak le szükségszerűen a humorról, az iróniáról.⁶ (Ez az, amit elbeszélhetünk úgy is, hogy az újkomolyság poszt-nyelvkritikai, vagyis a mondatpoétikán túli fejlemény.) Az újkomolyság másik hangsúlyos jellegzetessége az, amit hagyományremixelésnek nevezhetünk. Nem a már meglévő iskolákba, diskurzusközösségekbe tagozódnak be ezek a költészetek, hanem saját kánonjavaslatokkal állnak elő. Az áramlat sok képviselőjénél megfigyelhető egyfajta műnemi-műfaji demokratizálódás is: a hagyományt egyként alkotják lowbrow, middlebrow és highbrow művek, az irodalom mellett képregények, filmek, dalok stb. Jellemzőnek mutatkozik továbbá, hogy az újkomoly költők kétezres évekbeli fellépését követő kánonátrendeződés során a neo- és/vagy posztavantgárd ihletettséggű (például Gál Ferenc, Marno János, Szijj Ferenc) és/vagy az antropológiai posztmodern stratégiájá⁷ alá sorolható (például Borbély Szilárd, Kemény István) életművek a korábbinál fontosabbá, hangsúlyosabbá váltak.⁸ További fejleménye a hagyományremixelésnek a kutató- vagy akár fordítói munkával is együttjáró világirodalmi hatások markáns megjelenése, ami jócskán túlmutat a közoktatásban is jelen lévő klasszikusok olvasásán, citálásán, itt is jellemző az itthon ismeretlen és/vagy perifériális (bár külföldön mainstream) hagyományok – posztavantgárd, queer és feminista poétikák – kikutatása. (Krusovszky Dénes, Nemes Z. Márió és Simon Márton újabb kötetei kapcsán már megpedzettem a világirodalmi hatások jelentőségét.⁹ De megérné például összeolvasni Bajtai András és Sirokai Mátyás költészetét is az általuk működtetett *Lelkigyakorlatok* című világlíra-blog anyagával. Érzésem szerint Szabó Marcell *A közeli Limbus* [Jelenkor, 2016] kötetéhez is hasznos fogódzókat kínálna, ha fel tudnánk fejteti az átvett – többnyire – frankofón hatásokat. Deres Kornélia líráját is érdemes lenne például Sylvia Plath vagy Anne Sexton párhuzamában olvasni. Stb.)

Néhány világirodalmi párhuzam felfejtése Izsó Zita lírájának értelmezésekor is segítségünkre lehet: amellet, hogy régóta a FIS világirodalmi sorozatának egyik szerkesztője, az utóbbi időben azzal (is) vététi észre magát, hogy a 20. század erős hangú spanyolul író la-

⁶ Lásd: Nemes Z. Márió: Kritikus tanulságok 11. (Hozzászólás a Mohácsi–Lapis-vitához). Az újkomolyság kísértete, *Műút Portál*, 2018. 04. 26. (<http://www.muut.hu/archivum/28134>) Különösen érdekes a Pollágh Péter irodalmi pamfletjéből kölcsönzött „foto-irónia” és „lét-irónia” fogalompár.

⁷ Vö. Németh Zoltán: *A posztmodern magyar irodalom hármassztratégiája*, Kalligram, Pozsony, 2012.

⁸ A sajátos hagyományremixelés két leginkább eklatáns példájának Nemes Z. Márió *A preparáció jegyében* (JAK+prae.hu, 2014) című esszékötetét és Sopotnik Zoltán *Moszkvics* (Kalligram, 2016) című verseskötetét tartom, előbbinek változatos tárgyú eszmefuttatásai sokszor visszaolvashatók a szerző költészetére, utóbbi (mindenekelőtt) a paratextusaiban jelöli ki határozottan saját hagyományát, illetve reflexíven tematizálja a kánon, illetve kanonizáció problémáját is egy Szegedy-Maszák Mihály-móttó által.

⁹ Mohácsi Balázs: Az emlékezés hideg bugyraiban (Krusovszky Dénes: *Elégiazaj*), *Műút*, 2015052, 63–69. (<http://www.muut.hu/?p=14631>); Radikális hibriditás (Nemes Z. Márió: *A hercegprímás elsírja magát*), *Műút*, 2015049, 67–72. (<http://www.muut.hu/?p=11574>); Szilánkok az üvegtestben (Simon Márton: *Róák esküvője*), *Alföld*, 2019/2, 105–111.

tin-amerikai női költőitől – például a mexikói Rosario Castellanosról, az argentin Alfonsina Stornitól és a szintén argentin Alejandra Pizarniktól – fordít. Amellett, hogy kétségkívül a latin-amerikai irodalom kiemelkedő szerzőiről van szó – kanonikus pozíciójukat tekintve talán Kaffka Margithoz, illetve Nemes Nagy Ágneshez hasonlíthatók, vagyis korosztályuk azon kevés női szerzője közé tartoznak, akiket máig megőrzött a kanonikus emlékezet –, talán az sem mellékes, hogy mindhármuk sorsa tragikus volt.¹⁰ Ugyanis e költők sorsának (vázlatos) ismerete akár árnyalhatja is Izsó saját verseinek témaválasztásait, sőt, az új kötet némely versénél azt is érezhetjük, hogy e sorsok is beléjük íródtak.

Izsó Zita költészete is markáns hangú női líra. (Ez akkor is így van, ha *Színről színre* című második kötetének egyes darabjait Karádi Márton álneven publikálta eredetileg, s ennek a kötetnek több szövege is férfi beszélővel dolgozik.) Urbán Bálint frappánsan foglalta össze a második kötet verseinek változó témáit. „Gyerekek, anyák, apák, férjek, abortusz után szenvedő fiatal nők, bizonytalan szerelmesek, szakítás után levegőért kapkodó férfiak, kórházban fekvő betegek útjai és sorsai kereszteződnek, szövődnek össze, vagy éppen szakadnak el a *Színről színre* lapjain.”¹¹ Az első, *Tengerlakó* (FISz, 2011) című kötetben pedig – mint a pályakezdőknél oly sokszor – a mindenekelőtt gyermeki szemszögből elbeszélte családtematika volt egyfelől hangsúlyos, másfelől már ekkor fajsúlyos téma volt az abortusz.

A harmadik kötet, az *Éjszakai földet érés* verseinek nagy része kifejezetten a női szemzőget érvényesíti, részleges elmozdulást láthatunk tehát a korábbi kötetek gyakorlatától: ugyanis miközben a jellemző témái tulajdonképpen változatlanok, addig a gyermeki, a lányperspektíva, illetve az esetenkénti férfi beszélők helyett itt mindig felnőtt nőként ismerhetjük fel a lírai ént. A versek ugyanakkor nem körvonalaznak egységesnek tekinthető beszélőt – annak ellenére sem, hogy néhány kivételtől eltekintve nincs származékos különbség az egyes versek beszédmódjai között. Kivételnek tekintem azt a néhány „személytelen”, aposztrófikus szöveget, amilyen például a *Menekülők*: „Hónapok óta vagy úton, mégsem mersz a szabad ég alatt aludni” stb. (16.). Amíg az előző kötetek történeteiben az én mindig involváltnak tűnt, addig az új kötetben megjelenik egyfajta távol-ságtartó, analitikus vagy beleérző közelítésmód is, amelyet legtöbbször kívülállásként, megfigyelésként érzékelhetünk. Jellemzőnek hat például a *Magánbiológia* című – ráadásul a kötet eleje felé található – vers tanár beszélője, szövege a vers – sőt a kötet – érzékenyítő jellegét domborítja ki: „A másodikosokkal berendeztünk egy terráriumot / és beletettünk egy hernyót, / hogy megfigyelhessük az újjászületés lépéseit. / Az Aleppóból származó kislány megszólalt, / ugyanígy kelnek majd ki a sírból / háromemeletes házuk alá szorult halottaik” (17.). S amint utaltam rá, a „személytelen” és a hangsúlyosan kívülálló-analitikus beszélői pozíció mellett jelen van a belehelyezkedő-involváltság is.

¹⁰ Castellanos, aki 1971-től Mexikó izraeli nagykövetségén szolgált Tel-Avivban, 1974-ben, 49 évesen balesetben halt meg, a fürdőből kijöve lámpát akart kapcsolni, és megrázta az áram (bár vannak, akik úgy spekulálnak, hogy öngyilkosság történt, mivel egyetlen fia születése előtt, az '50-es években több vetélése következtében depresszióban szenvedett). Storni 14 éves korától, miután elvesztette apját, dolgozni kényszerült, hogy segítsen eltartani a családját, 19 éves korától leányanyaként nevelte gyermekét, tanításból, újságírásból tartotta el magát, később bolti eladóként is dolgozott, ezek mellett publikálta írásait, a rák elleni többéves küzdelem és egy maszekatómia után, amikor a betegsége kiújult, 46 éves korában, 1938-ban az óceánba ölte magát. Érdekes, hogy amíg mind Castellanosról, mind Storniról elmondható, hogy harcos feministák, politikusi alkatok voltak, addig Pizarnik épp ellenkezőleg, csöndes és visszahúzó volt. Ukrán zsidó bevándorlók gyermekeként egész életében komplexusokkal, testképzavarral, depresszióval, s mindettől nem függetlenül gyógyszerfüggőséggel küzdött – verseinek is a magány, a fájdalom és a halál voltak legfontosabb témái –, 1972-ben, 36 évesen végül öngyilkos lett.

¹¹ Urbán Bálint: Izsó Zita: *Színről színre*, *Magyar Narancs*, 2015/5. (<https://magyarnarancs.hu/konyv/izso-zita-szinrol-szinre-93542>)

Azt is meg kell jegyezni, hogy az új kötet a szó általános értelmében jóval politikusabb a korábbiaknál. Persze a nőügyekkel nem foglalkozó vak komondorok országában a „nőügyek”-nek mindig is van politikai színezetük. Izsó versei azonban nemi erőszakról, vetélésről, abortuszról, a gyerekek veleszületett betegségeiről szólnak többek között. Tehát olyan rettentő és kényes kérdéseket tárgyalnak igen határozottan, amelyek áttételesen a családpolitika problémaköréhez utalják az olvasót. S hasonlóan: a kötet több versében szereplő aleggói kisfiú a szír háborúra, a közel-keleti helyzetre, általában a világpolitikára, a menekültválságra irányítja figyelmünket. Természetesen nem direkt politizálásról van szó, nem is olyan típusú közéleti-közérzeti líráról, amelynek pár éve reneszánsza volt. Véleményem szerint mindez nagyobb mintázatba illeszkedik bele: az újkomoly költők közül többen is elmozdultak kezdeti én-központú, egzisztencialista lírájuktól, s alkotásaikban – bár különböző módokon – egyre határozottabban jelentek és jelennek meg a személyes mellett a közösségi tételekkel is bíró témák. Krusovszky Dénes *Elégiazajában* (Magvető, 2015) – de említhetjük *Akik már nem leszünk sosem* (Magvető, 2018) című regényét is – az idő és az emlékezés óhatatlanul a történelemre, a korra, a kor problémáira, közügyeire is ráirányítja a figyelmet. Nemes Z. Márió *A hercegprímás elsírja magát* (Libri, 2014) című kötetének pszeudohistorikus versvilága a magyar történelem és mondavilág – és olyan fogalmak, mint a magyarság, nemzet – visszaszerzésére és újraértésére tesz kísérletet. Bognár Péter *A rodológia rövid története* (Magvető, 2015) című kötete szintén a nemzeti emlékezettel foglalkozik sajátos módon. Sirokai Mátyás *A beat tanúinak könyve* (Libri, 2013) és *A káprázatbeliekhez* (Libri, 2015) című kötetének profetikusszakrális-kollektivista világtéremtő beszédmódja a sci-fis keretézéssel együtt mélységesen humanista alapozású. Ha megnézzük Turi Tímea versesköteteit, már a kötetcíme beszédesek: *Jönnék az összes férfiak* (Kalligram, 2012), *A dolgok, amikről nem beszélünk* (Magvető, 2014), *Anna visszafordul* (Magvető, 2017). Bár az első kötetben a leghangsúlyosabb még talán egyfajta absztrakt, gondolati – tandoris – versbeszéd volt, a második kötetben már elkezdtek feltűnni a filozofikus költemények között az anyaság és a házasság éleslátóan és sokszor frappánsan megrajzolt életképei, hogy aztán a harmadik kötetben ezek keveredjenek irodalmi hősnők versben meg- vagy újraírt sorstörténeteivel.

Fentebb nőügyekről és női líráról beszéltem, ám azt hangsúlyozni kell, hogy Izsó – kiáltképp újabb – verseiben a nőiség nem a férfikkal szemben artikulálódik, ahogyan például Turinál láthatjuk gyakran. Az *Éjszakai földet érés* szövegeiben kirajzolódó női sorsok leginkább Borbély Szilárd *A Testhez. Ódák & Legendák* (Kalligram, 2010) című kötetét idézik – annyi különbséggel, hogy Borbélynál a sorstragédiák a traumát zaklatottságával, töredezettségével is jelző nyelven íródtak verssé, Izsónál ilyen jellegű nyelvi-grammatikai nyomokat nem találunk. Borbély mellett eszünkbe juthat Rakovszky Zsuzsa *Hangok* (Cserépfalvi, 1994) című ciklusa is, ám megítélésem szerint azokban a versekben is fontosabb a nyelvi megalkotottság, a versek fontos célkitűzése a beszélőik részletgazdag és hiteles megalkotása a versmonológok által – Izsó új verseiben ez tulajdonképpen nem probléma, nem kérdés, mivel a szövegek mindenekelőtt történeteket mondanak el.

Visszatérve tehát a korábbi gondolatomhoz: Izsó új kötetének politikája az érzékenyítés a versekben megmutatott problematikus témák iránt. Erről a szerző egyébként így nyilatkozott: „A versek jelentős része egyéni vagy kollektív traumákat dolgoz fel [...] nem feltétlenül volt velük ilyen érzékenyítő célo, de nagyon örülök, ha így is tudnak működni a szövegek”.¹² Ez a legnagyobb tehertétele a kötetnek. Ha eltekintünk a tárgyalt téma fontosságától, többet lát-e a befogadó egy didaktikus szövegnél? Olvasmányunk többet nyújt-e a pusztá üzeneténél, van-e az alkotásnak mélysége, összetettsége?

Ha a közelmúlt magyar lírájában gondolkodom, például Kemény István *Élőbeszéd* kö-

¹² Izsó Zita: Talajt kell érni (Dézszi Fruzsina beszélgetése), *Prae*, 2018. 12. 01. (<https://www.prae.hu/article/10701-talajt-kell-erni/>)

tetére (Magvető, 2006), különösen a Káin-ciklusra mondhatjuk, hogy didaktikus. Az *Amiről lehet* című Bartis Attilával közös beszélgetőkötetben (Magvető, 2010) Kemény maga beszél arról az egyik vers kapcsán, hogy didaktikus művet, tankölteményt akart írni. Ám Kemény megágyaz a didakszisnak és reflektál rá. Kemény didakszisáért szavatul mind a líráját kezdetektől fogva jellemző humanista ethosz, mind a kötetkompozíció. S ha már korábban érintettük a politikai költészetet és Keménynél tartunk, az ő *Búcsúlevél* című verse nyomán kibontakozott politikai/közéleti/közérzeti líra bummja szülte szövegek nagy részére is úgy gondolhatunk ma már vissza, mint amelyek esztétikailag végső soron kevésbé érdekesek (vagy kifejezetten érdektelenek) voltak – legtöbbször azért, mert az üzeneteiket túl direkten fogalmazták meg, míg ez nem járt együtt a tartalomhoz illő formanyelv kikísérletezésével. (Azzal együtt mondom ezt, hogy a közéleti líra afféle reneszánsza mint jelenség érdekes volt.)

Az *Éjszakai földet érés* verseinek nagy része mindenképpen didaktikusnak, direktnek mondható. Ám a tematika mögött húzódó etika vagy morál nem szolgál fedezettel, mivel nem kellőképpen rétegzett – Kemény példájával összevetve: nincs története, sem az életművön belül, de a versekben megjelenített problémáknak sincs története, így a kortársi jelenségek az ok-okozati láncolatból kiragadottan tárulnak elénk. Igaz, ezt részint menti a kötet markáns szerkezete: egyfelől a cikluscímek (*Földközeli magasság, Utazómagasság, Zuhanórepülés, Éjszakai földet érés*) is kirajzolnak egy ívet. Ennél is erősebb kompozíciós megoldás, ahogyan az összetartozó versek (például a harmadik ciklus második felében olvasható *A pusztulás létigéi, Mélyvíz, Az új remény, Szakítószilárdság, Steril szoba, Baleset* című darabok) egyfajta mozaikos-szeriális narratívát hoznak létre (e versek például egy betegen, valószínűleg értelmi fogyatékkal született gyermek neveléséről-gondozásáról szólnak).

Egy pillanatra tekintünk még körbe Izsó kortársai között. Véleményem szerint 2018 egyik legkomolyabb verse Nagy Márta Júlia *Kronosz-ábrázolás egy Mexikói úti ház falán* című írása (*Élet és Irodalom*, 2018/18). NMJ versében – akárcsak Izsó kötetében – sem kerülhetjük meg, hogy számot vessünk a nemi szerepek kérdésével, a(z akár erőszakos) családi viszonyok problémájával, a szülő-gyerek kapcsolattal. Csakhogy NMJ – már a verscímében is látszik – ezt sajátos-aktualizált mitologikus keretezésben teszi, a Kronosz-ábrázolás ráadásul többszemszögű, a vers beszélőjeként ismerhető fel Kronosz mellett felesége és lenyelt gyermekeinek kórusa is, a későmodern formanyelvet idéző versbeszéd pedig Zelk Zoltán *Sirályától* kölcsönzi a tragikumát, s József Attila *Ódájától* a szerelmi beszéd néhol már-már mániákus hevét. S ilyen módon már nem tudom egyértelműen lokalizálni a vers értelmét pusztán annyiban, hogy „egy bántalmazó kapcsolatról szól”, reduktív lenne.

Hasonló rétegzettségű versvilágként tudnám leírni Izsó Zita *Tengerlakó és Színről színre* kötetének világát is, ugyanakkor ódzkodnék ezt kijelenteni az *Éjszakai földet érés*ről. A kötet változatossága, sokszínűsége látszólagos. Bár a kötet számos ponton igyekszik úgy tenni, mintha a különböző témák – a menekültválság, a szír háború, egy meghatározhatatlan (vagy bármely) háború megszálló katonáinak erőszakoskodása, a holokauszt, a koncentrációs táborok tragédiája; egy másik ciklusban az értelmi fogyatékos gyermek nevelése és egy idős demens hozzátartozó ápolása – összeérnének, egymásra rétegződnének, gazdagítanák egymást, ám ezek a témák elválaszthatók egymástól, egymás mellett állnak, jóformán a világ szörnyűségeinek katalógusaként. S éppen a kötet katalógusjellege az, ami felhívja a figyelmet a versanyag didaktikusságára.

Szerencsére találunk olyan verseket, amelyek feledtetni tudják, hogy nem probléma nélküli kötetet forgatunk éppen. Ez mindenekelőtt Izsó képalkotásának köszönhető.¹³ A kötet leginkább kiemelkedő darabja e tekintetben talán az *Ivadékaikat a bölcsőségű halak*

¹³ Megjegyzendő, hogy a képalkotás dicsérete visszatérő szólama az Izsó-recepciónak: nemcsak Lapis értelmezésében kerül fókuszba, hanem már a *Tengerlakót* is (részben) emiatt méltatta Fekete Richárd. (Megdőbentő mélységek, *Szépirodalmi Figyelő*, 2012/1, 85–88.)

című vers. A versben a beszélő és a húga a havazást nézik, amikor rájuk törnek a katonák, megtalálják búvóhelyükön, kirángatják a ház elé és megerősszakolják őket. Versében Izsó távol tartja magát az aktus leírásától, a beszélő aközött, hogy „szétfeszítik a lábamat. / Hóval tömök be a szám, mert zavarja őket / az a furcsa, elnyújtott, magas sikitás, / amiről én sem tudtam mindjárt, hogy belőlem jön”, és aközött, hogy „Miután végeznek, felállnak, / de nem szólnak semmit, mindegyik néma marad”, tulajdonképpen elkalandozik. Az erőszak traumáját az elhallgatás hivatott jelezni, hogy nem esik róla szó, ez egyszerűsített sokként és (poszt)traumás amnéziaként ismerhető fel: az áldozat nem tudja felidézni a traumát. Ezt támasztja alá a sikitás kapcsán kifejtett-megmutatott disszociáció is. A vers jelentősége azonban véleményem szerint túlmutat a témául szolgáló traumán. Istenes verssel van dolgunk, ezt különösen kiemeli a szűk kötetkontextus is: az előtte álló *Ima az új életért* s a kettővel utána álló *Ima az ostromlott városért* verseknek a címe is beszédes, s valóban imaként működnek, például a jellegzetes „Uram, add, hogy” felütéssel fohászzkodnak. „Azt mondják, a legnagyobb szükségben / halljuk meg az Isten szavát. / De talán azért nem tudsz beszélni, / mert nem a tenyereden, / hanem a szádban hordasz minket, uram, / mint ivadékaikat a bölcsőszájú halak” (21.) – olvassuk a vers harmadánál. Döbbenetes mélységű és rétegzettségű a kép: ott feszül benne a hit kételye, az állati hasonlat egyszerre profán, s egyszerre szép, amely ráadásul újrafogalmazza az isteni törődést és általa megerősíti a beszélő istenhitét. (Jóval egyszerűbben fogalmazza meg ezt a dilemmát az *Ima az ostromlott városért* zárzata: „Uram, ne add, hogy azt higgyük, nem létezel” – 24.) A vers szerkezetileg is nagyszerűen megalkotott, a verszárlatban motivikusan mind az én sikitása, mind elhallgattatása visszatér, arra is magyarázatot kapunk, miként került a versbe az istenkeresés váratlan („halas”) hasonlata, s legvégül, amiként a versnyitány is havas tájtól indult, úgy térünk vissza az immár antropomorfizált tájhoz. „Anyám azt mondta, az Isten nem a szájában, / hanem a tenyerén hord minket. / Fekszem a hideg földön, / és a te tenyered melegére gondolok, uram. / Miután végeznek, felállnak, / de nem szólnak semmit, mindegyik néma marad. / A hegyek úgy fúródnak az égbe, / mint ordítást elfojtó ember ajkaiba a fogak.”

Hadd tegyek említést arról, hogy az *Ivadékaikat a bölcsőszájú halakat* Lapis József beválogatta a 2017-es év legjobb verseinek toplistájára,¹⁴ s a hozzá írt jegyzetében például Terék Anna verseit, gondolom, az ő *Halott nők* című kötetét (Forum–Kalligram, 2017) említette párhuzamként. A háborús tematika kétségkívül hasonló, ugyanakkor összességében nagyon különböző költészetekről beszélünk. Terék versei ebből a szempontból Rakovszky versmonológjaihoz hasonlíthatnak: a történetmondáson túl részletes portrékat rajzolnak, nyelvet találnak és alkotnak a tragikus női sorsok elbeszéléséhez. Izsó imént kiemelt verse azonban nem a háború női áldozatainak, a velük történt borzalmaknak a nyelvét találta meg ebben a versben, hanem az istenhít újrafogalmazásának lehetőségét.

A hit, a vallás egyébként visszatérő rétege a verseknek, a *Kőzivatar* című vers (59.) például úgy kezdődik: „Talán ezúttal megmarad, ismételtged. / Szavaid olyanok, / mint a földrengésveszélyes területre épített templomok”. Újabb erős hasonlat Izsó verseiben. Ám a vers közepén már ezt olvassuk: „Nem hiszel semmiben, / mint a teremtés harmadik napján / a kiszáradt tengerfenék / mélyén fekvő kavicsok, / még nem ismerhették fel, / hogy a Nap mennyire hasonlít egy figyelő / ember pupillájára. // A parton / minden veszteség után kerestél / egy pont huszonnégy, huszonhét / és huszonegy milliméteres kavicsot, / hogy tudd, mekkorák voltak, / amikor elveszítetted őket”. A hasonlat kiterjedtsége, összetettsége figyelemre méltó, ugyanakkor már keresettsége is feltűnik. Túl is van írva, szájbarágós: „a minden veszteség után” és az „amikor elveszítetted őket” részletek nélkül jóval feszesebb lenne a szöveg, így azonban csak a veszteséget súlykolja. S a

¹⁴ <http://kulter.hu/2018/01/2017-kultkoltemenyei-top-10/>

vers így zárul: „látod a magzataikat / elvesztett asszonyokat. / Idejárnak majd, és anya-tejje locsolják / az éppen sarjadó virágokat”. A *Kőzivatár* annak jó példája, ahogyan az egyébként erősen induló vers nem bír a téma – a nő többszöri vetélése – tehertételével, a szöveg végül tragizáló fekete giccsbe fut ki.

A *Kőzivatár* nagyjából a kötet kétharmadánál található, eddigre – különösen az újabb olvasások, lapozgatások alkalmával – igen különös olvasmányélményben lett részem. Miközben a verstémák, illetve azok didaktikussága kezdett igencsak terhéssé válni, addig némelyik hasonlatra jóformán oázisként kezdtem gondolni. Ez még inkább így volt, amikor feltűnt, hogy dominánsak a vízhez (vagy legalábbis a folyadékokhoz) kapcsolódó képek. Alighanem mindhárom kötetében találunk ilyeneket, ám most csak a legújabb kötetből válogatok, mivel az új versek esetében kifejezettebben éreztem, hogy ha történik, ezekben történik (vagy ezekben akar történni) a költészet: „a vízből kezek nőnek, / és egyszerre mozdulnak meg, / mint a szélről hajladozó fák ágai, / magukra rántják a nap dézsáját” (*A tengernek háttal* – 12.); „jövőd lassan süllyed, / mint a vízre épített városok” (*Víz alatti felvétel* – 43.); „iránta érzett szeretetünk, / mint jegesmedvével a leszakadt jégtábla, / sodródott velünk, / közös életünktől egyre távolabb” (*Család* – 55.); „a hangok úgy nyüzsgögnék a szájában, / mint az esőgyűjtő hordókban a szúnyoglárvák” (*A pusztulás létigéi* – 63.); „Hogy az ultrahangképen hiába / tökéletes a keze, a lába, / a szíve, a mája, a veséje, / az agya nem fejlődik ki. [...] Olyan lesz, mint egy különleges, / sosem látott mélytengeri állat, / csak egyszer dugja ki a fejét a vízből, / és mi jelen leszünk ennél a pillanatnál” (*Mélyvíz* – 64.); „száraz levelek keringenek a szélben, mint a halrajok” (*Szakítószilárdság* – 67.); „Ügy távozik belőled a szeretet, / mint az elvetélt anyák lefolyóba fejt teje” (*Baleset* – 70.).

Mi sem példázza jobban számomra az *Éjszakai földet érés* ingadozó, ambivalens teljesítményét, mint ez a hasonlatgyűjtemény. Miközben megmutatkozik, hogy valamifajta konzekvens költői látásmóddal van dolgunk, azt is látnunk kell, hogy ezek a hasonlatok gyakran nem a téma megvilágítását, körülíró megértetését célozzák. Különösen így, a szövegből kiragadva látszik meg némelyiken (például *Család*, *Mélyvíz*, *Baleset*), hogy Izsó e markáns – és talán legfontosabb – költői eszköze alárendelődik a tematikának, az érzékenyítés didakszisének szolgálatába szegődik, s ezáltal (is) hajlanak a szövegek sokszor moralizálásba, tragizálásba, komolykodásba és (fekete) giccsbe – lényegében hatásvadászatra. Kár érte.